Aina Dālmāne

LATVIJAS ANATOMU, HISTOLOGU UN EMBRIOLOGU ZINĀTNISKĀS BIEDRĪBAS PIRMIE DIVDESMIT GADI (1951–1971)

Latvijas Anatomicu, histologicu un embriologicu zinātniskā biedrība dibināta 1951. gada 22. novembrī. Tās dibinātāji bija Rīgas Medicīnas institūta (RMI), Latvijas Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta (LEKMI) un Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas (LLA) docētāji.

Par tās biedriem kļuva 15 RMI Anatomijas katedras un Histoloģijas katedras, LLA Veterinārās medicīnas fakultātes Dzīvnieku anatomijas katedras docētāji un LEKMS zinātnieki. Dibināšanas sēdē piedalījās arī 11 studenti; divi no tiem – M. Āboltiņa un R. Gērke vēlāk kļuva par habilitētiem medicīnas doktoriem.

Par biedrības pirmo priekšsēdētāju ievēlēja RMI Anatomijas katedras vadītāju profesoru V. Kalbergu, par viņa vietnieku akadēmiķi profesoru P. Gērki, bet par valdes locekļiem – RMI Histoloģijas katedras vadītāju profesoru K. Bogojavlenski un LLA Anatomijas katedras vadītāju doc. P. Ozoliņu.

1952. gada 29. decembrī biedrība pieņēma darba nolikumu, kura galvenie principi bija šādi: biedrības sēdēs regulāri ziņot par plāna un ārpusplāna zinātniskiem darbiem; saskaņot dažādu katedru (Anatomijas, Histoloģijas un Bioloģijas katedras) mācību programmas; darbā iesaistīt jaunos speciālistus un studentus; piedalīties dažāda līmeņa zinātniskās konferencēs; periodiski sagatavot publikācijas iespiešanai zinātnisko rakstu krājumus.

Dibināšanas brīdī biedrībā bija trīs habilitēti doktori (V. Kalbergs, P. Gērke, K. Bogojavlenskis) un divi doktori (V. Nolle,

P. Ozoliņš). Pārējiem 10 biedrības biedriem nebija zinātnisko grādu. Pirmā biedrības sekretāre bija doc. V. Nolle, vēlāk doc. A. Braude, bet no 1956. gada nemainīgi G. Jēča.

Atkārtotas valdes vēlēšanas notika 1961. gadā. Par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja prof. V. Kalbergu, par sekretāri G. Jēču, par priekšsēdētāja vietnieku – prof. P. Gērki, bet par valdes locekļiem – prof. K. Bogojavlenski un prof. P. Ozoliņu. 1964. gadā valdes sastāvā tika izdarītas pārmaiņas. K. Bogojavlenska un P. Ozoliņa vietā par valdes locekli kļuva LEKMI vecākais zinātniskais līdzstrādnieks J. Ērenpreiss.

Nākamās valdes vēlēšanas notika 1969. gadā. Par priekšsēdētāju atkal ievēlēts prof. V. Kalbergs, par tā vietniekiem – habilitētie doktori A. Dālmāne un J. Ērenpreiss; par sekretāri – doc. G. Jēča. Pirmo desmit darba gadu laikā paplašinājās biedrības darbības apjoms. Biedrībai pievienojās Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūta (LVFKI) darbinieki. Šajā laikā bija jau 14 habilitētu doktoru (A. Bērziņa, A. Dālmāne, M. Siļeckā, G. Jēča, S. Agureikins, H. Pužaka, J. Ērenpreiss, U. Krūmiņa, P. Ozoliņš, E. Janovskis, I. Černobajeva, D. Buņimoviča, V. Demidova, Z. Vīksne).

Biedru skaits bija dubultojies un šādā skaitā (30) tas saglabājās arī nākamajos desmit darbības gados.

Zinātniskās pētniecības metodes attīstījās līdz ar laika garu un nospraustiem uzdevumiem. Tomēr daudzos pētījumos vajadzēja pielietot arī klasiskās makroskopiskās anatomijas metodes. Tā strādāja galvenokārt Anatomijas katedrā. Darbs vainagojās ar vairākiem nozīmīgiem promocijas darbiem (A. Bērziņa, G. Jēča, M. Siļeckā, K. Juršāns, H. Legante, A. Visockā). Anatomijas katedrā arī sāka veiksmīgi apvienot makroskopiskās un mikroskopiskās pētniecības metodes.

RMI Histoloģijas katedrā, LLA Anatomijas katedrā un LEKMI vienlaikus ar klasiskām histoloģiskām un citoloģiskām metodēm strauji attīstījās citoķīmiskās un histoķīmiskās metodes. 60. gadu pirmajā pusē aizsākās arī elektronmikroskopiskie pētījumi. Sāka attīstīties morfometrija, luminiscences mikroskopija, autoradiogrāfija, citofotometrija. 20 gadu laikā apspriestas un

aizstāvētas 22 promocijas disertācijas un piecas habilitētā doktora disertācijas (O. Vinogradova, A. Braude, A. Dāļmane, J. Ērenpreiss, M. Āboltiņa).

Biedrības sēdēs referēja arī studenti. Piemēram, 1970. gadā RMI Medicīnas fakultātes VI kursa students J. Bērziņš referēja par saviem normālu un audzēju šūnu dalīšanās autoradiogrāfiskiem pētījumiem Varšavas Medicīnas akadēmijā. Tagad medicīnas doktors J. Bērziņš ir Onkoloģijas centra zinātniskais vadītājs.

Visstraujākais bija J. Ērenpreisa attīstības ceļš. Divdesmit gadu laikā viņš no studenta kļuva par doktoru un habilitētu doktoru kā arī par AHE zinātniskās biedrības priekšsēdētāja vietnieku. Daži viņa darba rādītāji: 1953. gadā, būdams vēl V kursa students, viņš godalgots ar Vissavienības studentu zinātniskās biedrības prēmiju; 1959. gadā viņš aizstāvēja promocijas darbu, bet 1968. gadā kļuva par habilitētu medicīnas doktoru.

Biedrībā J. Ērenpreiss nolasīja vairākus nozīmīgus referātus: 1959. gadā – “Kaula reģenerācijas ietekme uz sarkomas S-465 augšanu un diferenciāciju”; 1958. gadā – “Par audzēju šūnu embrionālo dabu”; 1959. gadā – “Malignizācijas procesa histokīmiskie pētījumi”; 1961. gadā – “Osteogēnēzes histokīmiskās pārmaiņas”; 1963. gadā – “Nukleīnskābju nozīme ļaundabīgā augšanā”; 1964. gadā – “Normālu un audzēju šūnu nukleoproteīdu histokīmiskie pētījumi”; 1968. gadā – “Nukleīnskābju nozīme ontogēnēzē”; 1969. gadā – “Molekulārā bioloģija un ģenētika”; 1970. gadā – “Teorijas nozīme medicīnas zinātnē”. 1963. gadā Latvijas Zinātņu akadēmija izdeva J. Ērenpreisa grāmatu “Роль нуклеиновых кислот в процессе роста и малигнизации клетки”, ko bez autora ziņas pārtulkoja angļu valodā un 1964. gadā iespieda Jeruzalemē (tikai nejaušības dēļ J. Ērenpreiss par šo faktu uzzināja).

AHE zinātniskās biedrības biedri publicēja rakstus dažādos Latvijas rakstu krājumos: “Вопросы морфологии и физиологии”; “Вопросы цитологии гистологии и эмбриологии”; “Вопросы функциональной морфологии”; “Проблемы функциональной морфологии”; Latvijas ZA Vēstis.

Atsevišķi darbi iespiesti arī Vissavienības zinātniskajā žurnālā: «Архив анатомии, гистологии и эмбриологии».

Izdotas vairākas grāmatas:

P. Ozoliņš. Lauksaimniecības dzīvnieku anatomija (1955);

P. Gērke. Cilvēka embrioloģija (1955 krievu valodā; 1959 latviešu valodā);

V. Demidova (prof. K. Rudziša redakcijā). *Nomina anatomica* (1961);

С. Лебедкин, П. Герке. Основы теоретической анатомии человека (1963);

Я. Эренпрейс. Роль нуклеиновых кислот в процессе роста и малигнизации клетки (1963).

Būtisks zinātniskās darbības rādītājs ir AHE biedrības biedru piedalīšanās dažādās konferencēs:

1953. gadā Rīgā kopā ar LEKMI notika konference par perifērisko nervu sistēmu; 1955. gadā – Ļeņingradā embrioloģijas jautājumiem veltīta konference; 1958. gadā Kijevā Vissavienības AHE zinātniskās biedrības kongress; 1958. gadā Rīgā citoloģijai veltīta konference; 1959. gadā Ļeņingradā A. Zavarzinam veltīta konference; 1962. gadā Kauņā Baltijas republiku konference un vienlaikus Vissavienības AHE zinātnisko biedrību plēnums; 1964. gadā Maskavā A. Babuhinam veltīta konference; 1965. gadā Rīgā konference par šūnu morfoloģiskām un citokīmiskām pārmaiņām; 1966. gadā Tbilisi Vissavienības AHE zinātniskās biedrības kongress; 1969. gadā Tartu Baltijas republiku zinātniskā konference; 1970. gadā Ļeņingradā Starptautiskais anatomu, histologu un embriologu kongress.

20 darbības gados AHE zinātniskā biedrība bija veikusi lielu darbu, apvienojusi un saliedējusi RMI, LLA, LEKMI un LVFKI anatomus, histologus un embriologus, saskaņojusi mācību programmas, izveidojusi ciešas saites ar citām (ķirurgu, patoanatomu, onkologu, akušieru un ginekologu, medicīnas vēsturnieku, stomatologu) zinātniskām biedrībām.